

ATENEU BARCELONÈS

L'OBRA DE DEPURACIÓ
DEL CATALÀ

DISCURS LLEGIT PEL PRESIDENT
POMPEU FABRA
EN LA SESSIÓ INAUGURAL DEL
CURS ACADÈMIC DE 1924-25

BARCELONA

MINISTERIO
DE CULTURA

MINISTERIO
DE CULTURA

MINISTERIO
DE CULTURA

L'OBRA DE DEPURACIÓ
DEL CATALÀ

MINISTERIO
DE CULTURA

Sobre aquest tema vaig donar, ja fa anys, en aquesta mateixa casa, dues conferències en aparença contradictòries.

En la primera, destinada a promoure una intensificació en la tasca de depuració del català, descrivia l'estat de castellanització de la nostra llengua, especialment de la nostra llengua literària; desvetllava l'atenció sobre el perill que corriem d'anar a parar a una quasi identificació del nostre lèxic i de la nostra sintaxi amb el lèxic i la sintaxi de la llengua dominadora; i, donant al mot *dialecte* una de les accepcions en què llavors solia emprar-se quan se l'oposava al mot *llengua*, expressava la temença que, si no posàvem aturador a la influència pertorbadora de l'espanyol, el nostre llenguatge literari esdevindria en certa manera un *dialecte* d'aquesta llengua.

En la segona conferència (donada alguns anys més tard), responent a Menéndez Pidal, que aconsellava als catalans d'adoptar decididament l'espanyol com a llengua de cultura en lloc d'esforçar-se a redreçar un idioma decaïgut i profundament castellanitzat, feia veure les diferències pregones que existeixen entre els dos idiomes hispànics, degudes al fet d'haver-se produït el desenvolupament del llatí vulgar en la nostra terra i en terres castellanes amb entera independència l'un de l'altre. El català i l'espanyol diferien, per aquest fet, en un gran nombre de trets morfològics: l'espanyol era més acostat al portuguès que al català; el català era més acostat al provençal que a l'espanyol. Les diferències morfològiques entre el català i l'espanyol donaven a les dues llengües fisonomies tan oposades, que, malgrat la forta castellanització del català modern, el català, en front de l'espanyol, sempre hauria de

⊙ considerar-se, no com un *dialecte*, sinó com una llengua independent — com, en un altre pla, l'anglès, malgrat la seva forta francesització, que afecta enormement el seu lèxic i àdhuc d'una ma-

nera considerable l'estructura de la seva frase, continuava essent una llengua germànica, i ningú no gosaria mai considerar-lo com un llenguatge romànic.

En la primera d'aquelles conferències,—que el fet d'haver-hi emprat el mot *dialecte* en dues accepcions diferents pogué fer creure a algú que eren contradictòries,—es feia veure l'extensió de la castellanització soferta pel català en l'època moderna; en la segona, que la conservació del català escrit suposava la d'alguna cosa que era més que un dialecte colpit de decadència abans d'haver donat lloc a l'eclosió d'una llengua, com ara el dialecte lleonès, amb el qual Menéndez Pidal es complaïa a comparar la nostra llengua catalana, i es feia veure, així mateix, que l'obra de redreçament em presa, si era difícil, no era irrealitzable, puix que la major part dels mots que podíem creure perduts es trobaven meravellosament conservats en els diferents parlars actuals, i el català havia evolucionat tan poc des de l'edat mitjana, que encara era possible de recolzar la llengua literària en la llengua dels nostres autors medievals sense por de caure en una llengua excessivament arcaica, massa allunyada del llenguatge parlat. Allò que el nostre amor a l'idioma matern ens demanava—la seva conservació com a llengua escrita i la seva depuració i redreçament—no era, la primera, una cosa desenraonada, ni, la segona, una cosa irrealitzable.

En aquelles dues conferències s'exposava tota la tasca a fer: examinar un per un tots els mots, les significacions de cada mot, totes les construccions i frases fetes de la llengua actual, a fi de descobrir-ne tots els castellanismes i incorreccions; estudiar pregonament la llengua antiga i els parlars hodierns, que ens havien de furnir els mitjans de remeiar-los; i mirar de relligar la llengua actual amb la llengua antiga, no oblidant mai, però, que “no tractàvem de ressuscitar una llengua medieval, sinó de formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera”.

La tasca de depuració havia començat indubtablement en iniciar-se la renaixença literària; però no s'ha fet sistemàticament i intensament fins aquests darrers anys. Calia emprendre la redacció del Diccionari perquè tots els mots fossin estudiats un a un, ço que porta a cada moment a la descoberta de nous castellanismes; calia, així mateix, continuar l'obra de Marian Aguiló escorcollant metò-

dicament els textos antics i els parlars actuals, perquè tinguéssim a la nostra disposició els materials indispensables per a anar remeiant les defectuositats de la llengua moderna; i és per això que Prat de la Riba instaurà la Secció Filològica de l'Institut, puix que la grossa tasca a realitzar no podia pas fer-se sinó comptant amb un grup de gent especialitzada en lingüística que hi dediquessin, no llurs lleures, sinó tota llur activitat.

La recerca dels castellanismes, àdhuc solament dels de lèxic, és ja una tasca plena de dificultats; i és que, si hi ha mots que llur sola estructura delata tot seguit com a castellanismes, n'hi ha d'altres que tenen tot l'aspecte d'un mot perfectament català, i solament un estudi apregonat del vocabulari pot fer veure que són realment mots manlevats a l'espanyol. Entre els primers hi ha la major part dels noms masculins terminats en *o*, que són en nombre extraordinari (*barco, colmo, arroyo, sombrero, oïdo, plano, vado, panyo, apoio, plaço, tanto, empenyo, apuro, modo, cuidado, regalo, paro, abono, quarto, fosso, rato, tablado, globo*). A vegades és la presència d'un diftong creixent, d'una *n* final, que ens revela l'existència d'un castellanisme (*vuelta, espuela, duenya, antiqüela; plan, faisán, buçon, volcán*). Però, també nombrosíssims, hi ha els castellanismes que cap tret exterior no assenyala com a tals; així, *espuma, sombra, prenda, garganta, isla, iglésia, hetxura*, i tants d'altres noms femenins en *a*, que és una terminació comuna al català i a l'espanyol; o bé, *empenyar, enterar, entregar, apoiar, alentar, alcançar, quebrantar*, i tants d'altres verbs en *ar*, que és també una terminació comuna a ambdues llengües. I a aquests mots espanyols que sense sofrir cap modificació presenten ja l'aspecte de mots catalans, vénen a adjuntar-se els que, en ésser incorporats al nostre lèxic, foren catalanitzats en llur forma, com aquells noms masculins en *o* i en *e* en què han estat suprimides aquestes terminacions (*desahuci, hermós, quebrat, alcanç, estutx, atràs*), o aquells verbs en *ecer*, en què aquesta terminació ha estat canviada en *èixer* (*adolèixer, favorèixer, permanèixer, pertènèixer*).

Entre els mots manlevats que per llur aspecte podrien passar com a mots perfectament catalans, n'hi ha que no són difícils de

descobrir, com són ara els derivats de mots espanyols estranys al català o de castellanismes de la primera categoria; així, *ganància, tonelada, vendatge, corassa, silleria, adelantar, estribar, aquilatar, arrodillar-se*. N'hi ha d'altres la descoberta dels quals exigeix ja la coneixença de l'evolució fonètica del català; per exemple, *hermós*: un mot com *formosus*, d'on prové l'espanyol *hermoso*, no podia donar *hermós* en català, llengua en la qual és conservada la *f* inicial llatina; l'absència d'aquesta *f* el delata com a castellanisme: *hermós* és tret de *hermoso* amb la sola supressió de la *o* final. Però hi ha, encara, una infinitat de castellanismes que no ens poden ésser revelats per cap particularitat fonètica o morfològica i que solament un estudi detingut del vocabulari antic ens pot fer descobrir; així, el fet de no trobar un mot actual en el català antic i de trobar-hi la idea que expressa, denotada constantment per un altre mot, ens dóna gairebé la seguretat que es tracta d'un mot pres a l'espanyol: és el cas de *entregar* en front de *lliurar*.

La influència castellana, a la qual devem la introducció d'un nombre tan gran de mots espanyols i, amb ella, àdhuc l'adquisició d'un nou so, el de *j* castellana,—que trobem en un nombre considerable de mots usuals (*ojalà, traje, eje, rejilla, çanja, ajedreç, etcètera*),—ha estat també causa de pertorbacions en l'estructura i en la pronúncia de nombrosos mots catalans. Molts llatinismes presenten avui en català una forma en la qual s'endevina que no els havem presos directament del llatí, sinó passant per l'espanyol. Els nombrosos llatinismes que en català s'han escrit i pronunciat erròniament amb *s* doble en lloc de *s* simple o viceversa, són deguts al fet que han estat presos de l'espanyol, en què la *s* doble i la *s* simple llatines són ambdues transcrites per una mateixa *s*, i en catalanitzar-los no havem ensopegat a donar-los la *s* que els corresponia d'acord amb llur etimologia llatina; d'on, amb *s* doble en lloc de *s* simple, *explossió, adhessió, centèssim, infinitesimal, entussiasme*, etc., i, amb *s* simple en lloc de *s* doble, *glosari, presió, discussió, agresió, premisa*, etc. A la *z* espanyola corresponent generalment en català el so de *s* sordia, a mots com *zona, trapecio, topacio, amazona, piezómetro*, havem fet correspondre *çona, trapeci, topaci, amaçona, pieçòmetre*, en lloc de *zona, trapezi, topazi, amazona, piezòmetre*. A l'acció pertorbadora de l'espanyol devem *apoplegia* en lloc de *apoplexia, cirugia* en lloc de *cirurgia, olfat* en lloc de *olfacte*... També devem a ella l'adopció de sufixos es-

panyols, com el sufix *ès* en mots com *avidès, candidès, senzillès*; la substitució d'un gran nombre de verbs de la segona conjugació per verbs de la tercera, i així trobem sovint *combatir, emitir, discurrir, excluir, concebir*, etc., en lloc de *combatre, emetre, discórrer, excloure, concebre*, etc.; i encara, dins la morfologia, formes verbals com *complasc* o *provist* (en lloc de *complac* i *proveït*), i canvis d'accentuació com *cánvia, estúdia, anúncia* (en lloc de *canvia, estudia, anuncia*).

La influència espanyola ha produït també modificacions en la significació d'un gran nombre de mots catalans, pertorbacions molt més difícils de descobrir i de remeiar que les que afecten llur estructura. El català i l'espanyol, com a provinents que són d'una mateixa llengua, presenten un gran nombre de mots que tenen un origen comú, i és un fet prou freqüent que dos mots, català l'un i espanyol l'altre, prolongaments ambdós d'un mateix mot llatí, no tenen la mateixa significació o les mateixes significacions: basta comparar *muller* i *mujer*, *dona* i *dueña*, *taula* i *tabla*, *aguller* i *agujero*; *collir* té una extensió més petita que *coger*, al qual correspon generalment *agafar*; *venir* català té una extensió més gran que *venir* espanyol, puix que en molts casos en què diem *venir*, els castellans diuen *ir*. Ara bé, hom pot constatar que, sota la influència de l'espanyol, tendeix a donar-se al mot català la mateixa extensió que al mot espanyol corresponent, i si els dos mots tenen dues significacions distintes, tendeix a canviar-se la significació catalana per la significació espanyola. Així veiem recular *ésser* davant de *estar* en aquells casos en què l'espanyol diu *estar* en lloc de *ser*: en català *estar en un indret* vol dir fer-hi estada, viure-hi; avui ja comença a usar-se significant trobar-s'hi accidentalment, com quan es diu *Les meves germanes estaven al concert*. *Lliurar* s'usa avui correntment amb la significació de *deslliurar* o *alliberar*; *garra*, amb la significació de *urpa*; *curar*, amb la significació de *guarir*; *enconar*, amb la significació de *irritar* o *enverinar*. Quan, en la tasca de redactar el Diccionari, s'estudien un per un tots els mots de la llengua i per cada mot es comparen les significacions que tenia en l'antic i les que té avui amb les que tenen els mots corresponents espanyol, francès i italià, és llavors que es veu fins a quin punt el nostre lèxic ha estat pertorbat per la influència castellana, talment que, per molt enllà que portem la nostra obra de depuració, no podrem mai esborrar completament l'empremta de l'espanyol en la nostra

llengua. Diguem, però, que això no cal, ja que no hi ha cap llengua de cultura exempta d'estrangerismes: l'espanyol, per exemple, té un nombre molt gran de mots manlevats al francès, tals com *reproche, flecha, sargento, coronel, comandante, jefe, chimenea, marea...* Però: només aconseguir que la nostra llengua es posi en aquest punt al nivell de les altres llengües literàries (i això sí que ho hem de voler), suposa ja una tasca immensa, sobretot si es té en compte que l'estat de supeditació subsisteix, ço que dóna fatalment com a conseqüència que, mentre, gràcies a l'obra de depuració realitzada per gramàtics i literats, van desapareixent de la llengua els antics castellanismes, cada dia veiem introduir-se-n'hi de nous.

El català, de mica en mica, ha anat acostant el seu lèxic al lèxic espanyol, sia adoptant mots espanyols, sia donant als mots catalans la mateixa significació que als mots espanyols corresponents. Allò que en espanyol és designat per un mot especial, ha de tenir en català el seu mot especial. Si dues idees són expressades en espanyol per un mateix mot, nosaltres trobarem natural d'expressar-les per un mateix mot, i, si en tenim dos, probablement abandonarem l'un i farem expressar les dues idees a un sol mot, que esdevindrà així l'equivalent exacte del mot espanyol; però, si és l'espanyol que té dos mots per a expressar dues idees que el català expressa amb un sol mot, llavors nosaltres fatalment manllevarem l'un dels dos mots espanyols i reduïrem l'extensió del mot català fent-lo l'equivalent exacte de l'altre mot espanyol. Per això, quan proposem l'abandó d'un mot espanyol, se'ns demana un mot català que sigui el seu equivalent exacte, que el pugui reemplaçar en tots els casos. Hom no està satisfet si no se li dóna l'equivalent de cada mot espanyol, sense veure que, així, àdhuc si aconseguíem un dia extirpar tots els mots manlevats, el nostre vocabulari restaria encara pregonament castellanitzat. Jo he arribat a vegades, quan se'm demana el substitut exacte de tal o tal castellanisme, a no saber-me greu d'haver de dir que no n'hi ha cap; perquè, certament, en molts casos és convenient que no n'hi hagi per tal que el vocabulari català no sigui una còpia servil de l'espanyol. Així com hi ha coses que no es poden dir en francès com es diuen en espanyol o en espanyol com es diuen en francès, hi ha d'haver coses que no han de poder-se dir en català com es diuen en espanyol; havem de renunciar a certes matisa-

cions espanyoles tot procurant de no perdre les pròpies. On l'espanyol diu *los otros* i *los demás*, i el català actual diu *els altres* i *els demás*, ens hem d'acostumar a dir únicament *els altres*; en canvi, havem de procurar de no perdre el pronom *altri*, que tendeix a caure en desuetud pel sol fet que l'espanyol no posseeix cap mot que li correspongui exactament.

Aquesta identificació de significacions entre els mots catalans i els mots espanyols és sobretot deplorable quan afecta els mots gramaticals; sovint aquesta identificació afecta ja l'estructura de la proposició, constitueix ja un castellanisme sintàctic. El mot *bajo* pot ésser nom, adverbí i preposició; en els dos primers casos li correspon en català el mot *baix*; en el tercer, el mot *sota*; però el català actual ja usa *baix* com a preposició: les correspondències *un hombre bajo: un home baix, hablar bajo: parlar baix*, han dut a traduir *bajo la presidencia* per *baix la presidència* en lloc de *sota la presidència*. El fet que el mot *nada* sigui en espanyol pronom i adverbí, reunint així les significacions dels dos mots catalans *res* i *gens*, fa que comenci ja a usar-se, per alguns, *res* com a adverbí, dient *no menja res* en lloc de *no menja gens*. El fet que la conjunció espanyola *pues* sigui usada com a consecutiva i com a causal, ha estat causa que, quan s'ha volgut combatre el castellanisme *pues*, s'hagi agafat la conjunció catalana *doncs*, que és exclusivament consecutiva, i se l'hagi feta el substitut, no solament del *pues* consecutiu, sinó encara del *pues* causal (*No pots dir que l'hagis vist, doncs no ha arribat*). Les dues preposicions *a* i *en* són comunes al català i a l'espanyol; aquesta llengua, en les determinacions de lloc, estableix una distinció entre ambdues preposicions, *a* servint per a denotar l'indret envers el qual té lloc un moviment i *en* indicant l'indret on és o s'esdevé alguna cosa (*ir a un sitio, estar en un sitio*); aquesta distinció és estranya al català, com ho és al francès; però no és rar de trobar en el català escrit nombroses construccions degudes a l'aplicació de la regla castellana: en el català de la renaixença es constata una tendència a conformar l'ús de les dues preposicions locatives *a* i *en* a l'ús espanyol. Aquesta tendència ha estat després combatuda amb èxit, però encara hi ha molts que no saben avenir-se que *en* pugui denotar l'indret envers el qual té lloc un moviment i troben incorrecta i il·lògica una frase com *Pujar en aquella ermita*.

Els castellanismes sintàctics del català modern són innombrables: la influència espanyola s'ha deixat sentir en l'ús dels temps dels verbs; ha provocat canvis de gènere; ha produït la substitució de totes les locucions emprades pels antics per a l'expressió del neutre, amb frases fetes a base d'un article neutre diferent del masculí; ha afavorit la supressió de la partícula *no* en una munió de casos i ha trontollat l'ús dels mots *res*, *gens*, *mai* i anàlegs amb valor positiva fins al punt de fer-nos creure incorrecte de dir, per exemple, *Si res desapareix, serà que ell s'ho haurà emportat*. Però potser el castellanisme sintàctic més greu ha estat la destrucció del nostre sistema de mots conjuntius, que ha estat reemplaçat completament pel sistema espanyol. Totes les locucions conjuntives de l'espanyol han estat adoptades pel català, emmenant la desaparició d'innombrables locucions catalanes. En algunes de les locucions manlevades la forma d'algun de llurs elements les delata tot seguit com a castellanismes, i això fa que siguin generalment evitades en el llenguatge escrit (*sin embargo*, *con tal que*, *a medida que*); però la majoria d'elles passen inadvertides, tals com *en quant a*, *ademés*, *tota vegada que* amb valor causal, en lloc de condicional que tenia en l'antic, *el que* com a sinònim de *el qual*. I a aquesta identificació de conjuncions i locucions conjuntives va aparellada una manera idèntica de practicar la subordinació i la coordinació. El període català ha esdevingut una còpia servil del període espanyol; les llargues proposicions de l'espanyol amplifiades per tota mena de proposicions subordinades i frases adverbials i gerundis merament copulatius, són ja les proposicions normals del català actual; l'abús de la subordinació en perjudici de la coordinació és un mal que afligeix igualment l'espanyol i el català.

Si els iniciadors de l'obra de redreçament del català haguessin tingut una idea exacta del grau de castellanització a què havia pervingut la nostra llengua durant els segles de decadència literària, no s'haurien potser vist amb cor d'emprendre-la: és a mesura que hem anat treballant en la depuració de la llengua que hem anat coneixent la grandària del mal a remeiar. Però, ara, ja havem fet molt de camí, els guanys obtinguts són ja considerables, la feina esmerçada no ho ha estat endebades, i no podem sentir-nos des-

coratjats per la grossa tasca que encara resta a fer. Avui ja sabem que, per gran que sigui el mal, podem remeiar-lo.

I ¿a on havem trobat i continuem trobant els mitjans de portar a cap l'obra de redreçament de la llengua? els mitjans de reparar l'empobriment que emmenaria l'eliminació de tants de mots i sintagmes jutjats inadmissibles, l'extirpació de tantes de defectuositats com presenta el català de la decadència? En primer lloc en la llengua antiga.

Aquesta havia arribat a un grau tan alt de desenvolupament, que ens ofereix en abundància materials preciosos per a refer el nostre lèxic i la nostra sintaxi. L'estudi dels nostres escriptors medievals ens ha fet conèixer una munió de mots que ens permeten de prescindir de castellanismes que hauríem pogut creure irremeiables, i així mateix una sèrie de mots conjuntius, de procediments de subordinació, d'expressions adverbials, que ens permeten de construir la frase fugint dels motlles que ens havia imposat la imitació de l'espanyol. És a cada moment que, llegint els nostres autors antics, hi descobrim un mot usat en el mateix sentit en què emprem avui un mot foraster: ara és *assabentar-se*, que ens permet de prescindir de *enterar-se*; adés *abillament*, que tradueix *atavio*; adés és *aplatai*, que ens permet d'eliminar *aixatat*; adés és *amesurat*, que correspon a *comedido*. Però la coneixença de la llengua antiga ens és sobretot utilíssima per a la descastellanització de la sintaxi: ella ens ha permès, per exemple, de corregir els nombrosos defectes en què incorríem en la construcció de les proposicions de relatiu; ella ens ha ensenyat les locucions neutres amb què podíem reemplaçar les locucions fetes a base de l'article neutre espanyol; ella ens ha subministrat una munió de locucions conjuntives amb què reemplaçar les que el català modern deu a la influència castellana... Primer fou únicament el mot arcaic que vingué a substituir el mot foraster: la llengua literària presenta, avui, al costat dels arcaïsmes de lèxic, els arcaïsmes de sintaxi. No havem arribat encara a desfer-nos de la manera espanyola d'agrupar les proposicions; però això no és ja obra del gramàtic; això sols pot aconseguir-se amb la lectura assídua dels autors medievals.

Cal, però, advertir que la freqüentació d'aquests autors comporta perills, vist que no tots els mots i girs antics són aprofitables o oportuns. Hem de fugir de les exageracions dels arcaïtzants, que, de dos mots o girs equivalents igualment bons, prefereixen siste-

màticament l'antic al modern, i a qui plau, en la frase, l'enrevessament medieval. Després cal encara anar amb compte a no usar impròpiament els arcaïsmes acceptats: bo és que s'hagin reintegrat a la llengua mots com *abillar* o *freturar*, però és lamentable de trobar-los tan sovint usats com a sinònims de *vestir* i de *anhelar*; de res no ens serviria la resurrecció de les locucions *per tal com* i *per tal que* si les usàvem indistintament com a causals i com a finals.

Són també d'una gran utilitat, sobretot per a l'enriquiment del lèxic, les aportacions dialectals. Tots sabem el que la llengua literària deu a Verdaguer, que sabé aportar-hi un gran cabal de mots desconeguts del parlar ciutadà; recordem també les aportacions dels escriptors mallorquins i gironins. En les respostes als qüestionaris que l'Institut tramet mensualment als seus col·laboradors forans, ens són revelats mots interessantíssims no inventariats fins ara en cap diccionari. Però si els materials provinents de la llengua antiga han d'ésser utilitzats amb molt de compte, no exigeix menys de tacte l'aprofitament dels materials procedents dels dialectes. Guardem-nos d'acceptar-los sense fer-ne un triatge acurat; i guardem-nos sobretot d'acollir, com si fossin altres tants mots, meres variants fonètiques d'un mateix mot: no caiguem en l'error d'algú que, després de constatar les múltiples formes que pot revestir el pronom *nosaltres* (*nosatres*, *nosantres*, *nosatros*, *natros*, etcètera), s'entusiasmava davant la riquesa incomparable de la nostra llengua.

Encara tenim un altre mitjà d'enriquir el nostre lèxic: allà on no abasten les aportacions dialectals ni la llengua antiga, podem recórrer a la creació de mots nous. Josep Carner deia en certa ocasió: "Nosaltres freturegem de mots que no ens poden donar ni la llengua antiga ni els parlars forans, i que ens caldrà inventar". Però és clar que això ho havem de fer recorrent als mitjans que tota llengua posseeix per a la formació de nous mots: la derivació i la composició. Els mots creats així tenen àdhuc l'avantatge sobre la major part d'arcaïsmes i dialectalismes d'ésser entesos immediatament per tothom. La primera vegada que vaig sentir dir a un caçador el substantiu *gatosar*, vaig entendre tot seguit el que volia dir (un indret plantat de *gatoses*); en sentir usar l'adjectiu *apreuat* referit a *virtut*, vaig comprendre que acabava de descobrir un equivalent del mot espanyol *aquilatado*.

La derivació i la composició són el mitjà a què recorren ampla-

ment les llengües quan tenen necessitat de trobar denominacions per a les coses noves; però; quan una llengua viu supeditada a una altra, en lloc de recórrer a la derivació i a la composició, prefereix de prendre tot fets els noms que aquelles coses han rebut en la llengua dominadora. Això dóna com a conseqüència la pèrdua de la vitalitat dels seus sufixos de derivació: en el català ciutadà de mitjan segle dinovè molts sufixos eren esdevinguts completament improductius. Avui, gràcies a les aportacions del català antic i sobretot dels dialectes, és innegable que certs sufixos han tornat a adquirir vigoria, tals com *vol* (*baronívol, forcívol, llisquívol!*), *ol* i *ell* (*estanyol, pujol, fontinyol; altell, agudell, planell*), *all* (*aturall, fermall, aclucalls*). I sobretot hem adquirit certa aptesa a manejar-los, i sabem, per exemple, oposar a un postverbal espanyol (*abono*) un derivat en *ment* (*abonament*) o usar un derivat en *esa* (*bonesa*) on l'espanyol manca del corresponent derivat en *eza*.

Un altre mitjà d'enriquir el vocabulari és el manllevament de mots al llatí clàssic. Totes les llengües novillatines han recorregut amplament a aquest mitjà; totes elles, al costat dels mots hereditaris, presenten un nombre encara més gran de mots presos al llatí escrit. Sempre que ens manqui un mot, podem, doncs, recórrer a manllevar-lo a la llengua mare. No és lícit, si manquem del prolongament d'un mot del llatí vulgar, de crear un mot català agafant aquest mot llatí i donant-li artificialment la forma que hauria pres si ens hagués pervingut transmès oralment de generació en generació, com qualsevol mot hereditari; però sí ens és permès d'agafar un mot del llatí clàssic i, catalanitzant-lo lleument, incorporar-lo al nostre lèxic, on serà un manlleu més, al costat dels innombrables mots catalans d'origen erudit. Per exemple: *apoyo, appoggio* i *appui* són els prolongaments espanyol, italià i francès d'un *appodiu* del llatí vulgar; el català no sabem que posseeixi el prolongament d'aquest mot, que hauria estat *apuig*; ara bé, no ens és permès, mentre no constatem l'existència d'aquest mot en català antic o en algun dialecte, de substituir el castellanisme *apoyo* pel mot *apuig* amb el pretext que aquesta hauria estat la forma que hauria pres el prolongament del mot *appodiu* en el cas d'haver persistit en català. Però si un escriptor vol disposar d'un mot equivalent a l'espanyol *ajeno*, prolongament de *alienus*, pot perfectament, tenint en compte que *alienus* és un mot del llatí clàssic, agafar aquest

alienus i fer-ne el mot català *aliè*, molt superior, no cal dir-ho, al *agè* que havien adoptat els qui es conformen amb un castellanisme, posat que no en tingui l'aspecte, i es donen per satisfets amb la sola supressió de la *o* en mots com *apoió*, *plaço* o *anticipo*.

Utilitzant els mitjans que havem assenyalat, ha estat portada ja molt enllà l'obra de redreçament del lèxic i de la sintaxi. És cert que no totes les innovacions proposades compten encara amb l'assentiment general: moltes són discutides, algunes àdhuc asprament combatudes. No havem, però, de doldre'ns que les innovacions trobin una certa resistència a llur admissió: no sempre seran encertades, i una crítica d'elles és necessària a fi que solament triomfin les que efectivament impliquen una millora, i encara una millora que sigui viable. Recordem que, en l'obra de depuració, s'han comès grosses errades.

Hi hagué una època en què, de dues formes, de dos mots, de dos girs en concurrència, es creia que sistemàticament calia donar la preferència al més allunyat de l'espanyol. En tota coincidència entre l'espanyol i el català, es veia un castellanisme, i bastava que un mot s'assemblés massa a l'espanyol corresponent perquè se li cerqués més o menys arbitràriament un substitut. Era l'època en què hom preferia a les formes verbals *valer*, *venir*, *tenir*, les formes *valdre*, *vindre*, *tindre*, i alguns àdhuc insinuaven *sebre* per substituir *saber*; l'època en què nasqueren formes com *etat*, *metallúrgia*, *ambient*, *greuíssim*. És llavors que es generalitzà el *quin* amb què es tractà de reemplaçar l'adjectiu relatiu *qual* (*La filla del teu amic amb la quina parlàvem*), *quin* que ara tenim prou treballs a bandejar de la llengua escrita.

Hi hagué també un temps en què alguns pretenien que tota divergència entre el català modern i el català medieval era inacceptable: sense esbrinar si el fet modern era en realitat degut a una imitació de l'espanyol o s'havia produït espontàniament enfora de la influència castellana, es proposava sistemàticament l'adopció del fet antic, exagerant-lo sovint en el sentit d'oposició a l'espanyol. Llavors fou quan, per exemple, s'intentà erigir en regla que el participi passat dels verbs transitius havia de concordar sempre amb el complement directe, prescindint dels nombrosos casos d'invariabilitat del participi en català antic i sense tenir en compte que la tendència envers la invariabilitat del participi era un fet gene-

ral dins totes les llengües novillatines: no podia dir-se *Havia escrit dues cartes*; calia dir *Havia escrites dues cartes*.

Avui ja no és fàcil que caiguem en aquestes errors dels descastellanitzants a ultrança i dels arcaïtzants exagerats, i ja s'ha renunciat a estontolar les innovacions amb raons d'ordre sentimental: avui ja sabem que *valer* és superior a *valdre*; que *quin* és dolent i és bo *qual*; que l'article *el*, que s'ha volgut fer passar com un mot no català, és una de tantes formes febles reforçades (*em, ens, et, els, etc.*) per les quals el català es distingeix notablement de l'espanyol. Tenim una major aptesa a descobrir castellanismes, i sabem que, sovint, solucions que semblen implicar una descastellanització, enclouen en el fons un veritable castellanisme: el *doncs* causal, essent *doncs* un mot tan català, no gens semblant al *pues*, com ho és *puix*, és un pur castellanisme; els que combatien *el* titllant-lo erradament de no català, no s'havien adonat que el que era un castellanisme era l'ús d'un *lo* invariable com a article neutre; els partidaris del *quin* relatiu, tan dissemblant del *cual* espanyol, no queien que, quan l'usaven com a equivalent de *cuyo*, incorrien en un greu castellanisme sintàctic.

Avui hem d'atendre a altres objeccions que les que puguin fer-nos els qui veuen en tot corrupcions i castellanismes. Ens referim sobretot a les que provenen de la temença que l'acceptació de tantes d'innovacions pugui produir un allunyament massa fort entre la llengua literària i la llengua parlada. Creuen alguns que, si intentem alliberar la llengua de totes les defectuositats que la deturpen, anirem necessàriament a la formació d'una llengua massa artificiosa, ericada de dificultats i gairebé inintel·ligible. A aquests, però, convé de recordar l'aptitud sorprenent que té el català parlat per a assimilar-se les innovacions operades en la llengua escrita. Avui constatem en la llengua parlada tota mena de mots i girs introduïts un dia artificialment en la llengua escrita, els quals han penetrat talment en aquella que ningú no diria que trenta anys endarrera hi eren completament desconeguts. Sabem, doncs, per una llarga experiència, que el llenguatge parlat està lluny d'ésser impermeable als progressos de la llengua literària; i, si veiem la seva aptitud a acceptar els milloraments introduïts en aquesta mantenir-se cada dia més forta, bé podem esperar que la mateixa sort que han tingut les innovacions prèterites tindran les actuals i les que vagi imposant la descoberta de

noves defectuositats i castellanismes, almenys en la mesura indispensable perquè no es produeixi, entre el llenguatge escrit i el parlat, una separació que ultrapassí la que sempre existeix entre ambdós llenguatges a tot arreu on s'ha produït una llengua literària.

Després, encara, cal fer notar el caràcter de facultatives, no d'obligatòries, amb què són presentades una gran part de les innovacions que afecten la gramàtica. Fixem-nos bé que, en la majoria dels casos, no es prescriu la substitució d'una construcció habitual per una construcció arcaica; sinó que es tracta de tornar a la llengua una construcció perduda, una paraula gramatical caiguda en desuetud, per tal que, al costat de l'existent, vingui a augmentar els mitjans d'expressió de la llengua. Potser alguns escriptors, amb més de zel que d'aptesa, faran un ús excessiu o inoportú d'aquests arcaïsmes sintàctics; però, en el moment que tractem de redreçar i d'enriquir la llengua, no podem pas sinó intentar de recuperar la major part dels bells girs que admirem en els nostres autors medievals i que havíem anat perdent durant els llargs segles de decadència literària.

Seria certament absurd que en sintaxi hom pretengués d'establir normes rígides. Però no pot pas fer-se aquest retret als gramàtics que recomanen la utilització d'aquells arcaïsmes sintàctics. "Què! —diu algú,—¿se'ns prohibiria d'usar el reflexiu per a designar el subjecte indeterminat (*Es venen llibres*) i se'ns obligaria a substituir-lo sistemàticament pel pronom arcaic *hom* (*Hom ven llibres*)?" No hi ha cap gramàtic que hagi condemnat aquella construcció, que trobem amplament usada en català antic; solament s'ha assenyalat, com una construcció digna d'ésser utilitzada, al costat d'aquella, la construcció *hom* + verb en singular, també usada abundantment pels autors medievals. La sort que pugui tenir aquesta construcció està en mans dels escriptors, que, ara com ara, l'haurien, sens dubte, d'usar més aviat amb moderació; potser no arrelarà i acabarà essent abandonada, però valia la pena d'assajar-la; car, si aquesta construcció antiga era represa i amb el temps arribava àdhuc a ésser la predominant, és evident que la llengua no hi hauria perdut res, ans comptaria amb una construcció que l'espanyol i el català modern poden amb raó envejar a la llengua francesa. I això que diem de *hom* podríem dir-ho de totes les innovacions que no vénen precisament a remeiar un castellanisme inadmissible, una greu incorrecció gramatical, sinó sim-

plement a enriquir la llengua i accentuar les seves característiques sintàctiques, tan afeblides en l'època moderna.

Doncs, senyors, cap temença, si els escriptors saben usar sàviament de tots els mitjans d'expressió que posa a llur abast la coneixença cada dia més completa de la llengua antiga, cap temença que el català literari esdevingui una cosa encarcarada massa allunyada del llenguatge vivent, ni que anem, com tem algú, a l'establiment de normes rígides que podrien àdhuc entrebancar el desenvolupament futur de la llengua.

Hi ha encara dificultats a vèncer; però una experiència de molts anys ens ensenya que no són pas insuperables. S'ha avançat ja molt, innegablement, en l'obra de depuració no sols de la llengua escrita, sinó encara de la llengua parlada; i els progressos realitzats ens permeten d'esperançar que els esforços presents no seran infructuosos. No ens deixem guanyar pel cansament, ni per la impaciència, ni pel derrotisme. Ja sabem les raons que invoquen: "¿La depuració actual no és ja suficient, àdhuc excessiva, potser allunyant-nos ja massa del català en què escriviren llurs obres els autors vuitcentistes? Si no deturem la tasca depuradora, ¿no anirem a parar a una llengua inintel·ligible o a ofegar la llengua sotmetent-la a normes massa rígides? Entossudint-nos a atènyer una major depuració, ¿no reculem massa el dia de posseir una llengua fixada, no acabant mai de sortir del període de transició que potser ja seria hora de cloure? I, si és segur que mai no havem d'arribar a deslliurar la llengua de tots els castellanismes, ¿no seria ja hora de fer-ne una tria per decidir d'una vegada quins són els que ens hem de resignar a admetre d'una manera definitiva?" Testimonis de la marxa ascendent de la llengua, no sabríem deixar-nos guanyar per aquestes insinuacions descoratjadores; els progressos acomplerts ens animen, al contrari, a prosseguir la nostra tasca. Convençuts que solament així serem els dignes continuadors dels homes de la renaixença i mereixerem l'agraïment dels que vindran darrera nostre, continuem, doncs, treballant en l'obra de depuració de la llengua, els uns encercant nous perfeccionaments, els altres apreuant-los i difonent-los, posant tots en aquesta noble tasca tot el nostre saber i tota la nostra voluntat.

MINISTERIO
DE CULTURA

